

IGRE IN IGRAČE NA BANJŠKI PLANOTI

PAVEL MEDVEŠČEK

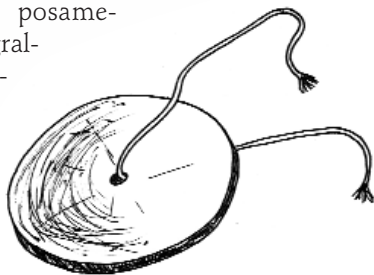
Tako kot drugje, so v preteklosti tudi na tem območju imeli fantje, predvsem otroci, svoje igre, ki so jih igrali v prostem času, doma in na paši. Kar mi je znano, posebnih raziskav o tej dejavnosti do sedaj ni bilo, so le posamezna pričevanja, ki pa so kljub temu dragoceno vodilo k razumevanju te vrste človekovega udejstvovanja.

Na Banjški planoti sem od pripovedovalcev pogosto slišal o igrah, ki so jih igrali fantje pa tudi otroci kot njihovi zvesti posnemovalci. Nekatere od teh iger so bile povsem enake tistim, ki so jih igrali na sosednjih območjih, druge spet takšne, ki jih niso igrali nikjer drugje in prav te bi rad v tem prispevku opisal.¹

OBRTIN

Obrtin je bila igra posameznikov, zato število igralcev ni bilo pomembno. Vsak je moral imeti svoj obrtin, ki je bil izdelan iz kosa hloda, običajno smrekovega ali bukovega in je imel obliko kolesa.

Dimenzije obrtina niso bile določene, pomembno je bilo le, da so bili po višini in širini vsi enaki in iz iste vrste lesa. Obrtin je imel na sredini luknjo, skozi katero je igralec pretaknil vrv, sarabot ali šibo, ki jo je predhodno "omajal".

Z desnico je potem prijel za oba konca vrvi in obrtin ob sebi nekajkrat zamajal naprej in nazaj ter ga z vso močjo vrgel predse. Obrtin je tako po cesti zletel tako daleč, kolikšna je bila moč igralca. Zmagal je tisti, ki ga je lahko vrgel najdlje in tako pridobil največ točk. Če je torej igralo pet igralcev, je najboljši met veljal pet točk, najslabši pa le eno, drugi štiri, tretji tri in četrti dve točki. Zmagal je tisti, ki je prvi zbral 21 točk ali štokov. Pri obrtinu je bilo zelo pomembno razmerje med višino in širino kolesa.

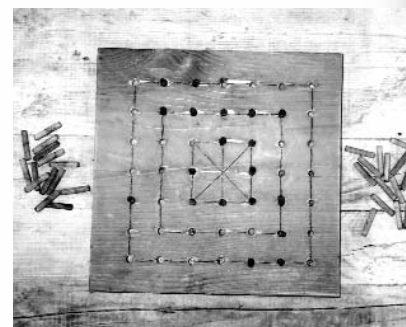
Obrtin so metali na ravnih delih cest, s tem, da so pred tem odstranili vso kamenje, ki bi lahko oviralo njegov tek. Kadar pa so tekmovali fantje iz različnih koncev vasi, so cesto tudi pometli z brezovimi metlami. Ob takih priložnostih so igrali v parih, tako da je bilo enako število igralcev iz enega in drugega konca vasi. Takrat je zmagovalna skupina prejela steklenico žganja, kozlička ali divjega zajca.

Dolenji Lokovec, 1960
Ivan, Janez Vončina, roj. 1897
"Ta dolenji na Humu"
Dolenji Lokovec 54

ŠPAJER

Špajer so najpogosteje igrali ob večerih in v zimskem času in sicer odrasli kot tudi otroci. Špajer je bil kvadratna deska s stranicami dimenzije 24x24 cm.

Na njej je bilo v sedmih vrstah zvrtnih 48 lukenj, po sedem v vsaki, le sredinska jih je imela šest. V luknje sta igralca vtikala lesene žeblice. Le-teh je bilo z okroglo glavo 24, s kvadratno pa prav toliko. Če so bili cveki po obliki enaki, so se ločili po barvi.

Kdo bo z igro začel, je odločil žreb. Vse cveke so hranili v podolgovati leseni škatli, ki je bila razdeljena na dve polovici.

Igralca sta cveke vstavljala v luknjice po tri zapored, izmenično. Ko sta porabila vse cveke, sta sešela, koliko točk ali štokov sta dobila. Če sta v katerikoli stranici po horizontali ali vertikalni v treh kvadratih napolnila vrsto v celoti s svojimi cveki, je to prineslo točke: stranica zunanjega največjega kvadrata - tri točke, srednjega kvadrata - dve točki in najmanjšega kvadrata - eno točko oziroma štok. Igro na špajerju sta ponovila trikrat, zmagal pa je tisti, ki je nabral največ štokov.

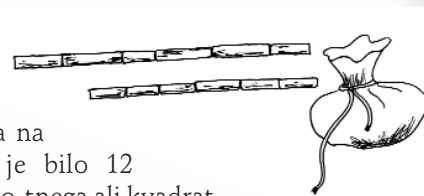
Pripovedovalec je igral špajer le v otroških letih, ker so ga imeli doma. Po prvi svetovni vojni ga doma niso več igrali, kako je bilo pri sosedih, pa se ne spominja več.

Dolenji Lokovec, 1965
Peter Šuligoj, roj. 1890
"U bajt na štengah"
Dolenji Lokovec 12

KORAK

Korak se je igralo v dvoje, največkrat zvečer, na paši ali v zimskem času, ko je bilo manj dela na kmetiji. V vrečki je bilo 12

leseni palčk pravokotnega ali kvadratnega profila (okoli 7 milimetrov), in sicer: 4 po 8 cm dolžine, 4 po 7 cm dolžine in 4 po 6 cm dolžine.

Z žrebom sta igralca najprej določila, kdo bo prvi začel igro. Tisti, ki je žreb dobil, je prvi segel v vrečko, izvlekel

¹ Prispevek je bil prvič objavljen v lokalnem časopisu Pro loko Lokovec decembra leta 2005; urednik Miroslav Šuligoj Bretnec.

prvo palčko in jo položil ob sebi na mizo ali kakšno drugo podlago. Za njim je enako storil soigralec in tako naprej, izmenično, dokler ni bila položena zadnja palčka.

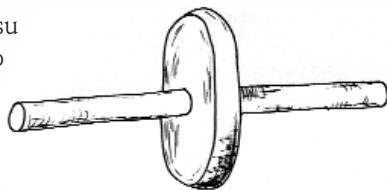
Zmagal je tisti igralec, ki je sestavil najdaljši "POLKO-RAK", kajti dolžina vseh palčk je bila 84 cm ali en lokovski korak.

Pripovedovalec pove, da so korak igrali vse do leta 1920, ko je v hišo prišla prva tombola in so na igro korak povsem pozabili, ker se jim ni zdela več zanimiva.

Dolenji Lokovec, 1960
Rudolf Šuligoj, roj. 1907
"Glažarjevi"
Dolenji Lokovec 22

BRČNIK

Brčnik so poznali v času pred prvo svetovno vojno na celotni Banjški planoti, zato je bil priljubljen med fanti in otroki. Sestavljen je bil iz sredinskega lesenega kolesa (premera okoli 15 cm in širine 2 cm), ki je imelo na sredini luknjo, veliko okoli 1,5 cm. Skozi to je bila vstavljena leskova palica, dolga okoli 30 cm. Igralci so z nekoliko ukrivljeno jesenovo ali drenovo palico udarjali po obodu kolesa, ki je večkrat letelo tudi v nepredvideno smer.

Brčnik je bila skupinska igra, ki sta jo igrali dve skupini, vedno le na pokošenem travniku. Preden so pričeli z igro, so travnik na dveh koncih omejili z dvema vrstama položenih palic. Ena vrsta je pripadala eni, druga pa drugi skupini igralcev. Brčnik so igrali le na prostoru med palicami, ki so mu rekli BNK, prostoru za njima pa OZARA. Pred začetkom igre so izžrebali, katera skupina bo postavila brčnik kjerkoli na prostoru bnka, nasprotna skupina pa je imela prvi udarec. Tega je običajno izvedel najboljši igralec v skupini, saj so od njega pričakovali, da bo z močnim udarcem brčnik poslal čim dlje v prostor nasprotnika ali celo v ozaro.

Na brčnik so potem udarjali izmenično, tako da so v igri po vrstnem redu sodelovali prav vsi igralci. Kadar je brčnik priletel v prostor za palicami, torej v ozaro, je skupina, ki ga je tja poslala, dobila točko oziroma štok. Igra se je nato nadaljevala šele, ko je brčnik eden od igralcev nasprotne skupine pobral in ga vrgel proti ozari nasprotne skupine, ki je za tem imela prvi udarec. Cilj igre je bil brčnik čim večkrat spraviti v ozaro nasprotnika.

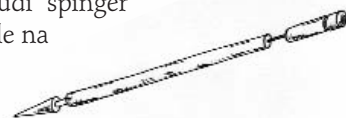
Posebni pravil ni bilo ne za dolžino palic, niti za velikost bnka in tudi za čas trajanja igre ne. Navadno so jo končali po dogovoru ali ko jih je pregnal dež oziroma noč. Zmagovalci so bili tisti, ki so brčnik največkrat poslali v nasprotnikovo ozaro.

V času, ko je pripovedovalec tudi sam igral brčnik, so bili najboljše fantje iz Podlake.

Podlaka, 1965
Jože Sedevčič, roj. 1889
"Zajčev"
Podlaka 76

ŠPINGER

Kot vse ostale igre so tudi špinger igrali le občasno, a vedno le na travnati površini. Večkrat so ga igrali na paši, kjer je bilo vedno veliko otrok in časa

na pretek. Tisti, ki je želel sodelovati v igri, je moral imeti svoj špinger, izdelan na enak način kot soigralci. V Podlaki in Madonih je bil špinger nekoliko drugačen kot v ostalih vaseh na Banjšicah, predvsem je bil tam večji.

Sestavljen je bil iz treh delov:

- 1) votle bezgove palice, dolge okoli 50 cm in poljubne debeline,
- 2) prednje konice iz tršega lesa, zabite v bezgovo palico - vidni del je bil ošiljen in dolg do 7 cm in
- 3) tretjega dela, ki je bil najdaljši, meril je okoli 60 cm. Tanjši del, ki je ob metu ležal v cevi, je meril okoli 45 cm, vidni, zunanji del, pa je bil debelejši in dolg okoli 15 cm. Služil je kot ročaj pri metu špingerja.

Špinger se je igralo v dvoje ali v skupini. Metali so ga iz vnaprej določenega mesta. Zmagal je tisti, ki ga je vrgel najdlje. Pred metom je igralec z desnico držal špinger za ročaj in si ga položil na desno ramo. Za tem je s vso močjo zamahnil, tako da se je zgornji del ločil od držala in odletel. Največkrat se je zapičil v zemljo, zmagal pa je tisti, ki ga je vrgel najdlje.

Špinger so igrali tudi tako, da so na travniku s količkom označili mesto, tekmovalci pa so se morali z metanjem špingerja temu mestu čim bolj približati in sicer iz prej dogovorjene razdalje. Zmagal je tisti z najbližjim metom, drugi je bil naslednji najbližji itd..

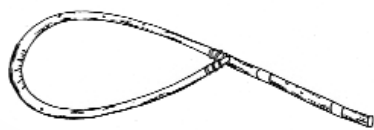
V času pred vojno je pripovedovalčev prijatelj naredil špinger z ošiljeno kovinsko konico in ga potem metal v hlevska vrata, kamor je prej zarisal krog.

Sveto, 1956
Jože Markič, roj. 1884
"Rokov"
Sveto 38

KAMBL

Kambl je bil izdelan iz leskove ali jesenove palice, rahlo upognjene v lok, prekrižano zvezane, tako da je na koncu imela ročaj. Vanj so uredili obroče in črtice, ki so določale njegovega lastnika.

Število igralcev je bilo neomejeno, ker je vsak igralec igral zase. Na travniku so najprej označili mesto, ki so mu rekli RINŽA in od koder so

potem kabl metali. Na dogovorjeni razdalji so nato zabili količek višine okoli 70 cm, v katerega so drug za drugim metali svoj kabl. Tisti, ki ga je vrgel tako, da je kabl zaobjel količek, je dobil tri štok, tisti, ki je količek le zadel, pa en štok. Na koncu igre je zmagal tisti, ki je nabral največ štokov.

Raven, 1968

Anton Humar, roj. 1889

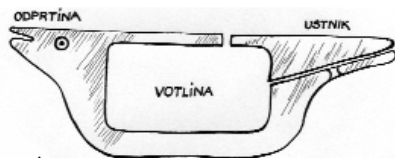
"Pri Šaronovih"

Banjšice, Raven, 1976

ŠČEBETEČ (PIŠČAL)

Na Banjški planoti so bili pred prvo svetovno vojno vsaj trije kraji (Bate, Sveto in Madoni), kjer so nekateri izdelovali piščali, ki so jim

rekli ščebeteč. Eno od teh piščali je imel tudi pripovedovalec, ki jo je dobil od nekega strica v Batah, ko mu je bilo sedem let. Med prvo vojno pa jo je izgubil. Igranje ščebeteča ni bilo preprosto, moral si se ga naučiti od drugih. Kot so povedali, je bila takrat njena cena dve delci masla¹.

Tudi izdelava te piščali je bila dokaj zahtevna, ker je bilo, poleg ostalega, potrebno imeti tudi nekaj rezbarskega znanja, predvsem pa obvladati skrivnost, kako izdelati ščebeteč, ki bo tudi piskal. Danes ni več nikogar, ki bi to piščal znal izdelati.

Ravharji, 1966

Janez Petrevčič, roj. 1906

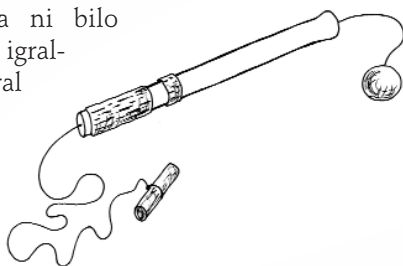
"Ravharji"

Dragovica 91

TUKLČ

Za igranje tuklča ni bilo pomembno število igralcev, kajti vsak je igral zase. Ko so igro končali, je zmagal tisti, ki je imel največ točk ali štokov.

Običajno je imela vsaka skupina le en tuklč, bile pa so tudi take, kjer je imel vsak igralec svojega.

Tuklč je bil narejen iz več delov. Največji je bil votla be-zgova palica, dolga okoli 40 cm. En konec te palice je služil kot ročaj, na drugem koncu pa je bil zabiti žebelj brez glavice. Skozi palico je bila speljana vrvica različne dolžine (3, 4 ali 5 cm), odvisno od kraja in skupine, ki je tuklč igrala. Vrvica je bila pod ročajem privezana na klin, ki je preprečeval, da bi ušla skozi luknjo. Na drugem koncu votle palice je bila na vrvico privezana manjša lesena kroglica poljubne velikosti, ki so jo izdelali tisti, ki so imeli stružnico na nožni pogon.

Pred vsakim metom je igralec s klinom potegnil vrvico navzdol, kroglico pa zataknil za žebelj, da se je obdržala na vrhu tuklča. Kroglico so metali iz prej določenega mesta na cilj, ki je bil na mestu, vsaj pol metra krajšem od vrvice. Kroglico so metali v "ploh", ki je bil kos pločevine, deska ali stara kuhinjska posoda, ki je visela na vrvici, obešeni na veji drevesa ali palici, zabiti v tla. Vsak igralec je imel tri zaporedne mete. Pri tem je poskušal zadeti ploh. Vsak zadetek mu je prinesel eno točko ali štok, zmagal pa je tisti, ki jih je zbral največ.

Tuklč so igrali na paši, le redko doma. Največ so ga igrali v okolici Bat, medtem ko v drugih naseljih le določeni posamezniki.

Ravharji, 1966

Janez Petrevčič, roj. 1906

"Ravharji"

Dragovica 91

FRLEC

Frlec so večinoma igrali pastirji, ki so bili z živino na paši. Iz treh tankih šib so spletili kito, iz nje pa naredili obroč, imenovan frlec, premera okoli 25 cm. Tisti, ki je hotel igrati frlec, je moral imeti svoje-ga, prav tako tudi palico, s katero je obroč zavrtel okoli nje, ob sebi ali nad glavo in ga nato vrgel v stran od sebe.

Frlec so metali na travnati površini z označenega mesta. Zmagal je tisti, ki ga je vrgel najdlje. Palica za metanje frleca je bila običajno iz leske, ki so jo obdelali tako, da so na ročaj urezali obročke in črtice, da se med seboj niso zamešale. Dolžina palice je bila okoli 70 cm.

V prvi vojni so se z njim igrali tudi mladi avstrijski vojaki, ko so bili prosti, le da so oni za frlec imeli kovinski obroč.

Grgarske Ravne, 1968

Valentin Humar, roj. 1896

"Buflnovi"

Grgarske Ravne 28

¹ Kos masla iz modela.